ANAYASAYI DEĞİŞTİRMENİN ANLAMI

Biçim - İçerik İlişkisi Bakımından Meşruluk Sorunu

Bir anayasanın kabul edilebilirliği/benimsenmesi ile ömrü arasındaki ilişki, onun hazırlanma/değiştirilme süreci/biçimi ile doğrudan ilintilidir

Dr. Bülent Yücel
Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi

1982 Anayasası'nın bazı maddelerini değiştiren 7/5/2010 tarihli 5982 SK'nin yürürlüğe girmesi, 12/09/2010'daki halkoylamasının sonucuna bağlıdır. Halkoylamasında değişikliklerin tümüne "evet" ya da "hayır" denecek olması, sürecin usulî sıkıntılarından birini oluşturmaktadır. Değişiklik sürecinin hızlı ilerlemesi, birçok ayrıntının gözden kaçırılmasına yol açmaktadır. Metnin teknik ayrıntılarla dolu, kapsamlı içeriği ve ülke siyasetinin kutuplaşma sarmalından bir türlü çıkamaması, seçmeni yakın durduğu siyasî partiye veya görüşlere göre "evet" ya da "hayır" deme kolaylığına/zorunluluğuna itecektir.

Toplumların siyasî programlarını, hedeflerini, huzurunu ve demokratik birlikteliğini ifade eden anayasaların nasıl hazırlandığı sorunu, neler içerdiği kadar yaşamsaldır. Ancak ülkelerin nasıl/ne biçimde yönetildiklerinin hukukî ikrarı olan anayasaların değiştirilmesi önemli olmakla birlikte, tüm sorunları çözen sihirli formül de değildir.

Halkoylaması öncesinde anayasanın ne anlama geldiğinin, nasıl değiştirilmesi gerektiğinin saptanması ve 1982 Anayasasının kısa tarihinin hatırlatılması önemlidir. Zira bir

Trabzon, 10 Nisan 2010.

İstanbul, [illegible] Nisan 2010.

anayasanın kabul edilebilirliği/benimsenmesi ile ömrü arasındaki ilişki, onun hazırlanma/değiştirilme süreci/biçimi ile doğrudan ilintilidir. Toplumsal gereksinimlerin anayasal düzlemde ifade edilmesinin sağlanması için izlenen yol ile varılan sonuç arasındaki ilişki, herkesçe kabul edilebilir biçimde olmalıdır.

Anayasanın Anlamı ve İşlevi

Anayasa, toplumda belli ortaklaşmalar sonucunda bir araya gelmiş farklı özelliklere sahip insan gruplarının çeşitli gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir oydaşma/uzlaşma metnidir. Anayasa, bir yandan devletin temel kuruluşunu, iktidarın devrini; örgütlenme ağı içinde devlet organlarının oluşumunu ve bu organların yetki ve görevleri ile birbirleri arasındaki ilişkiyi; öte yandan bireylerin hak ve özgürlükleri ile bunların devlet karşısında nasıl konumlandıklarını düzenler.[1]

Anayasalar, bir kanun olarak hukuk dünyasında var olur. Onları diğer kanunlardan farklı kılan, yapılış biçimleri ve içerikleridir. Bu nedenle demokratik hukuk devletlerinde, diğer normlar açısından bir ölçü norm ya da referans noktası olarak hukuk sisteminin tepesinde yer alır. Başka deyişle, o ülkenin kurallar kademelenmesindeki[2] normlar bakımından anayasa, bir uygunluk ölçütüdür.[3] Ekonomik, siyasî, toplumsal, kültürel vb. değer ve tercihlere dayanan anayasaların ideolojik bir çerçeveye sahip olması kaçınılmazdır ve bu nedenle anayasa metinlerinin salt hukukî nitelikte olduğunu düşünmek mümkün değildir.

> Biçimsel olarak yasama organının içinden çıkan bir değişiklik metni söz konusu olsa da halk iradesinin diğer unsurlarını temsil eden görüşlere yer verilmemesi, bir tarafın kendi hedeflerini, isteklerini ve düşüncelerini diğerlerine dayatması sonucunu doğurmaktadır

Anayasaların nasıl değiştirileceği ise, siyaset dünyası ve hukuk disiplini açısından tartışma konusudur. Siyasî aktörler, icraat programlarının gerçekleştirilmesinde elzem buldukları anayasa değişikliklerini, bir malzeme olarak görürken; hukukçular, siyasî değerlendirme yapmadıkları ölçüde, meselenin daha çok teknik kısmıyla ilgilenirler. Bu noktada anayasanın kabul edilebilirliği sorunu ortaya çıkar. Sorun, anayasanın tümünün ilk kez kabul edilmesinde olduğu gibi, uğradığı her değişiklikte de gündeme gelmektedir/gelecektir. Anayasaların yaşam ömrü, içerik ve bunu önemli ölçüde etkileyen hazırlanma biçimi ile doğru orantılı şekillenir ve bu noktada meşruiyet, bir anayasanın varlığını sürdürmesindeki en önemli toplumsal ve siyasal faktördür.

Anayasanın Meşruluğu

Şiddeti dışlayan ve rızaya dayanan meşruiyet kavramı, mevcut bir ilişkinin tarafları arasındaki anlayış paylaşımını ve uygun bulmayı ifade eder. Bu razı olma duygusu, beraberinde karşılıklı benimseme ve içselleştirme biçimindeki ruh hâlini ortaya çıkarır.[4]

Anayasal meşruluk ise yasal, moral ve toplumsal olmak üzere üç boyutludur. Anayasanın toplum nezdinde adalet imgesine sahip olmasını ifade eden moral meşruiyet ile normların ve mahkeme kararlarının anayasaya uygunluğunu belirten yasal meşruluk; toplumsal meşruiyetin varlığını gereksinir. Aksi hâlde, anayasanın moral ve yasal meşruiyetinin devamlılığı tehlikeye girer. Anayasanın toplumsal meşruluğunun sağlanması, onun kabul edilebilirliği/benimsenmesi ve sürekli onaylanmasıyla ilgilidir. Anayasanın, yürürlüğe girdikten kısa zaman sonra çeşitli kesimlerin ciddî itiraz ve eleştirilerine maruz kalması, ona duyulan güveni zayıflatarak meşruluk bunalımını tetikler.[5]

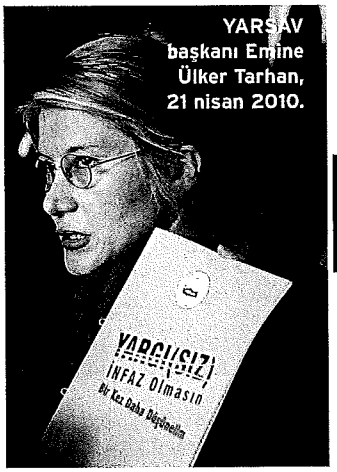
Bir toplum sözleşmesi olduğu vurgulanan anayasaların geçerliliğini sürdürebilmesi ve bu nitelemeyi hak edebilmesi toplumsal meşruiyetine bağlıdır. Aksi hâl, toplumca hiç be-

Siyasî aktörler, icraat programlarının gerçekleştirilmesinde elzem buldukları anayasa değişikliklerini, bir malzeme olarak görürken; hukukçular, siyasî değerlendirme yapmadıkları ölçüde, meselenin daha çok teknik kısmıyla ilgilenirler

AKP Milletvekili Kürşad Tüzmen, Anayasa değişiklik maddelerini oylarken. 5 Mayıs 2010

nimsenmeyen ya da çok küçük bir kesimince desteklenen kurucu metnin, ölü doğmuş olarak yürürlüğe girmesine neden olur. Zira hazırlanma sürecine bir biçimde katılmayan/ katılımı engellenen toplumsal grup, sınıf, örgüt ve bireylerin duygularına, düşüncelerine, istek ve çıkarlarına seslenmeyen bir anayasa ya da anayasa değişikliğinin uzunca süre varlığını koruması zordur.

Anayasayı değiştirme usûlü ile anayasal meşruiyetin sağlanması arasındaki ilişki[6], en azından biçimsel meşruiyet bakımından önemlidir. Özetle, geniş anlamıyla halkın benimsemesi ve desteklemesi olarak tanımlayabileceğimiz sosyo-politik meşruiyet açısından usûl, anayasa değişikliği sürecinde hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir aşamadır.

Anayasanın Değiştirilmesi

Anayasanın değiştirilmesi, o anayasayla yapılandırılan kurulu iktidarın[7] yasama ve yürütme erkleriyle ilgilidir. Bir yasama faaliyeti olan anayasa değişikliği, yine değişikliğe uğratılan anayasanın koyduğu kurallar çerçevesinde gerçekleştirilir, yani oyunun kuralları anayasayla belirlenir.

Anayasalar istikrarlı bir siyasî düzenin oluşturulması/sürdürülmesi amacını taşısa da, hiç değiştirilmeyecekleri varsayımıyla/öngörüsüyle hazırlanmazlar. Zamanın ve/veya siyasî mekânın[8] farklılaşması, teknolojik ilerlemelerin hızlanması ve ekonomik yapının dönüşümü yeni toplumsal/siyasî gereksinimleri doğurur. Bu hâl, kural kitabının; anayasanın gözden geçirilmesi ve yeni düzenlemelere gidilmesi zorunluluğunu, kendiliğinden dayatır.

Anayasaların değiştirilmesi yetkisi, egemenliği halk adına belli süreyle kullanan yasama erkinin elindedir. 1982 Anayasasında bu yetkiyi TBMM'ye vermiştir. Teklif, görüşme ve oylama aşamalarının sonunda, anayasa değişikliği kanununun yürürlüğe girmesi, cumhurbaşkanının yayımlamasını, eğer anayasal zorunluluk varsa halkoylamasının yapılmasını gerektirir.

1982 Anayasasının 175. maddesinde düzenlenen bu aşamalar, değişiklik ihtiyacının giderilmesinin hukukî yol haritasını oluşturur. Önemli olan anayasa değişikliğinin mevcut TBMM tarafından yapılıp yapılamayacağı değil, sürecin nasıl bir katılımla başlatıldığı, sürdürüldüğü ve sonlandırıldığıdır. Zira TBMM, anayasaya göre zaten yetkili organdır. Mevcut Meclisin siyaseten yıpranması ve partilerin toplumsal desteklerinin değişmesi bu yetkiyi ortadan kaldırmaz.

1982 Anayasasında, bir anayasa değişikliğinin kabulü, üye tamsayısının en az 3/5'i gibi nitelikli bir yasama çoğunluğunun olumlu oy kullanmasına bağlıdır. Bu düzenlemenin gerekçesi, anayasanın alelade bir norm kümesi değil, toplumsal tercihlerin yansıtıldığı kurucu metin olma niteliğidir. Bir değişikliğin geniş meşruiyet tabanına dayanması, onun yürürlük ömrünü uzatmak bakımından önemlidir. Zira farklı siyasî eğilimlerin anayasanın değiştirilmesine yönelik uzlaşması, meşruiyet sorununun yaşanmasının önüne geçer.[9]

Öte yandan salt matematiksel çoğunluklara güvenilerek yapılan bir değişiklik halinde iki önermeli bir sonuçla karşılaşılacaktır;

1. Anayasaya uygun biçimde hareket edilmiş bir yasama işlemi gerçekleştirildiğinden, anayasa değişikliği pozitif hukuk açısından geçerli bir işlem olarak hukuk dünyasında yerini alacaktır.[10]

2. Anayasa değişikliğinin meşruiyeti biçimsel olmaktan öteye gidemeyecektir. Zira sadece bir siyasî partinin ya da görüşün desteğini kazanmış, halk iradesinin diğer unsurlarını sürece katamamış; benimsenmesi bir yana toplumsal tabanda doğru dürüst anlaşılamamış/anlatılamamış bir anayasalaştırma faaliyeti olarak varlığını koruyacaktır.

1982 Anayasasının Uygulanma Geçmişi

1982 Anayasası, hazırlanma süreci ve içeriği itibarıyla demokratik değildir. Bu yapısal zafiyet, onu, ülke koşulları ve toplumla doku uyuşmazlığına sürüklemiştir. Siyaset kurumu, askerî vesayetten bağımsızlaştıkça gereksinimleri karşılayamayan anayasayı, bugüne dek 16 kez değiştirerek bir "yamalı bohça anayasasına" dönüştürmüştür. Anayasanın ilk hâliyle varlığını sadece 5 yıl koruması, ne kadar büyük bir meşruluk sorunu olduğunun en net göstergesidir.[11]

1987'de siyaset yasaklarının kaldırılmasıyla başlayan süreçte -halkoylamasına giden son değişiklik sayılmazsa- başlangıç metni ve 71 maddede, toplam 85 değişikliğe gidilmiştir. Gerçekten siyasî iktidarlar, gerektikçe/işlerine geldikçe ya da anlaşabildikleri ölçüde anayasanın belli bölümlerini değiştirmiş; âdeta güncellemiştir. Buradaki sorunlardan biri, yapılan güncellemelerin toplumsal gereksinimleri ne ölçüde karşıladığı ve bu yasama faaliyetine katılımın[12] hangi oranda gerçekleştirildiği olmakla beraber; asıl sorun anayasanın niçin bütünüyle değiştirilemediğidir.[13]

Sonuç

Anayasalar yönetimi eline tutan siyasî iktidarların gücünü, yönetilenlerin lehine sınırlama işlevinin ötesinde bir anla-

ma da sahiptir. Zira anayasalar kabul edildikleri toplumların her türlü siyasî, toplumsal, kültürel, ekonomik vb. tercihlerinin, gereksinimlerinin ve isteklerinin birer aynası olarak insanların bir arada, barışçıl ve huzurlu yaşayabilmesi için oluşturulan metinlerdir. Bu özellik, onların, hazırlanmaları ve kabul edilerek uygulanmaya başlamaları sürecinde, toplum nezdinde benimsenmelerini zorunlu kılmaktadır. Aksi hâlde, yürürlüğe girseler bile bir türlü içe sindirilemeyen, sürekli hedef tahtasına oturtulan ve kendisine itiraz edilen birer kurucu metin olmaktan öteye gidemeyeceklerdir. Bu noktada, meşruiyet yoksunluğunun yarattığı bunalımın aşılması için iki çözüm yolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, oydaşma esasına dayalı olarak anayasanın tümüyle yenilenmesi; ikincisi, siyasî uzlaşma sağlandıkça değiştirilmesidir. Her iki durumda da uyulması gereken kural/esas "ortak aklın" yaşama geçirilmesidir.

Anayasalaştırma faaliyeti, bir taslak metin hazırlanarak diğer siyasi görüşlerin eleştiri ya da önerilerinin alınması yoluyla gerçekleştirilirse, daha başlangıçta bir meşruiyet bunalımına girer. Biçimsel olarak yasama organının içinden çıkan bir değişiklik metni söz konusu olsa da halk iradesinin diğer unsurlarını temsil eden görüşlere yer verilmemesi, bir tarafın kendi hedeflerini, isteklerini ve düşüncelerini diğerlerine dayatması sonucunu doğurmaktadır.

> Bir toplum sözleşmesi olduğu vurgulanan anayasaların geçerliliğini sürdürebilmesi ve bu nitelemeyi hak edebilmesi toplumsal meşruiyetine bağlıdır

5982 SK teklifi[14], kanunlaşma anına uzanan süreçte iktidar partisinin istek ve eğilimlerine göre biçimlendirilmiştir. Bu durum, halkoylaması sonuçlarına yansıyacak ve değişiklik kanunu, 1961 Anayasa Halkoylaması'ndaki[15] gibi aldığı oy oranında bir meşruiyete sahip olacaktır. Unutulmamalıdır ki; farklı siyasî görüşlerin ortaklaşa katıldığı ve/veya desteklediği, hazırlanmasında yer aldığı ve oyladığı anayasa yapım süreçleri, benimsenme oranı yüksek ve ömrü uzun bir anayasal düzenin kurulmasını sağlamaktadır. 1982 Anayasasının kısa sürede "meşruluk bunalımına" girip tükenmesinin ardındaki neden, bu yapım sürecine uyulmamasıdır.

1- E. Teziç, Anayasa Hukuku Genel Esaslar. 13. bası, İstanbul: Beta, 2009, s. 7-8.

2- Normlar hiyerarşisi olarak da adlandırılan kavram, hukuk sisteminde farklı düzeylerde yer alan normlar arasındaki altlık-üstlük ilişkisine dayanır. Buna göre, altta yer alan norm, üstte yer alan normdan kaynaklanır ve ona aykırı olmamalıdır. Böylece, yukarıdan aşağıya/soyuttan somuta uzanan bir hukuk düzeni yapılanır. İ. Ö. Kaboğlu, Anayasa Yargısı, Avrupa Modeli ve Türkiye. 4. baskı, Ankara: İmge, 2007, s. 14.

3- Yasama organlarının yaptıkları işlemlerin de hukuken denetlenebileceği düşüncesi, zaman içerisinde hukuk devletinin olmazsa olmazlarından biri hâline gelmiştir. E. Özbudun, Türk Anayasa Hukuku. 8. baskı, Ankara: Yetkin, 2005, s. 367, 369.

4- C. Oktay, Siyaset Bilimi İncelemeleri. 2. basım, İstanbul: Alfa, 2005, s. 8.

5- O. Tekir ve H. H. Akkaş, Türkiye'nin Anayasa Krizi, Demokratikleşme Sorunu, Anayasa ve Anayasal Kurumlar. Ankara: Kadim, 2010, s. 37-38, 40-41. Kanunîlik ve meşruluk kavramlarının birbiri yerine kullanılması ya da örtüştürülmesi, bu konudaki yanılgılardan birisidir. Zira pozitif hukuka uygun olan bir şeyin mutlaka sosyo-politik açıdan meşru da olacağı sonucuna varılamaz. Kanunîlik, başka deyişle şeklî meşruluk, sosyo-politik meşruluğun karinesi olsa da bu her zaman geçerli olamamakta; pekâlâ başlangıçta şeklen meşru olabilen sonradan bu özelliğini yitirebileceği gibi bunun tam tersi de mümkün olabilmektedir. Burada sadece iktidarın kaynağı belirleyici değil, aynı zamanda iktidarın kullanışı da önem taşımaktadır. M. Kapani, Politika Bilimine Giriş. 8. basım, Ankara: Bilgi, 1996, s. 81-82.

6- Bu ilişki, "gerçekçi anayasacılıkla" yakından ilgilidir. Gerçekçi anayasacılık, toplumsal değerleri, çıkar ve güç dengelerini gözeten; uzlaşma/uzlaştırma yöntemine dayanan bir anlayışı ifade eder. Bu nedenle, anayasal meşruiyetin sağlanması için, anayasanın yapılış ya da değiştirilişinde izlenen yol önem kazanmaktadır. Anayasa metninin bir müzakere ve uzlaşım belgesi olarak ortaya çıkması, onun toplum tarafından benimsenmesi ve desteklenmesi bakımından bir gerekliliktir. Uzlaşımı gerçekleştirecek yetkili organın/organların halk iradesini temsil etmesi demokrasinin zorunluluğudur. Bu iradenin ortaya çıktığı/yansıdığı organ da yasama organı ve onun oluşumunda büyük paya sahip olan siyasî partilerdir. Anayasayı yapma ya da değiştirme noktasında, olağan yasama organları inisiyatifi eline alabileceği gibi sırf bu amaçla toplanmış kurucu meclisler de çalışabilmektedir. Fakat bununla yetinilmeyerek son sözü söylemek üzere, müzakere edilen ve üzerinde ön uzlaşma sağlanan kurucu metin halkoylamasına sunulmaktadır. T. Parla, Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989. 3.baskı, İstanbul: İletişim, 2002, s. 41-43.

7- Devlet örgütlenmesi içinde var olan ve asîl kurucu iktidarca şekillendirilen anayasayla hukukî ve siyasî konumları belirlenmiş devlet organlarının bütününü ifade eden kurulu iktidar, devletin çeşitli yetkilerini kullanmakla donatılmıştır. Yeni bir anayasa yapmak üzere hukuk boşluğunda ortaya çıkan, hukuk dışı, sınırsız ve sahibi hukuken belirlenemeyen asîl kurucu iktidardan farklı olarak; anayasayı değiştirme yetkisine sahip talî kurucu iktidar, hukukî ve sahibi hukuken belirli bulunan, anayasanın çizdiği sınırlar içinde anayasayı değiştirme yetkisine sahiptir. Bu niteliği itibarıyla işlevsel olarak kurucu iken; hukukî bakımdan kurulu iktidar içinde yer alan ve anayasanın çizdiği sınırlar dâhilinde onu değiştirebilme işlevini yerine getiren bir iktidardır. K. Gözler, Kurucu İktidar. Bursa: Ekin, 1998, s.11, 13-14, 120-121, 175, 179.

8- Mekânın siyasallaşması olarak nitelenen bu kavramsallaştırma, dünya coğrafyasının insanlar tarafından birtakım siyasî nedenlerle bölünmesi ve paylaşılmasına dayanmakta olup, devlet örgütlenmesi çerçevesinde kullanım amaçlarının belirlenerek sınırlandırılmasını ifade eder. S. Karabağ, Mekânın Siyasallaşması. Ankara: Nobel, 2002, s. 3.

9- Türkiye, toplumdaki farklı siyasal görüşlerin yasama organına yansıması bakımından iyi bir örnek olmaktan uzaktır. Ülke genelinde geçerli olan %10'luk seçim barajı bunun en büyük engelini oluşturmaktadır. Özellikle 2001 sonrası seçim sonuçları, çok az partinin yasama organına girmesine yol açmıştır. İstikrar adına yapılan bu düzenleme, temsilde adaleti zedelemekte ve ülke demokrasisine düşünüldüğünün ötesinde zarar vermektedir.

10- 1982 Anayasasının 148/I.,II. md. hükümlerine karşın Anayasa Mahkemesi, anayasaya uygunluk denetiminde ölçü norm olarak kullandığı anayasaya aykırı kararlar vermiş; 5735 s.k.'nın bütün maddelerini ve 5982 s.k.nın da belli maddelerinin bazı ifadelerini iptal ederek esas incelemesi yapmıştır. Böylece, kendisini, yasama organının talî kurucu iktidar olarak sahip olduğu yetkinin denetleyicisi konumuna getirmiştir.

11- 1982 Anayasasının kabulü ve yürürlüğü hakkındaki halkoylamasında, geçerli oyların %91,37'si "evet" yönünde olmuştur. Yüksek oy oranına rağmen anayasa, ciddî bir meşruiyet bunalımı yaşamaktadır. Selçuk'un vurguladığı gibi, anayasa hazırlanma aşamasından propaganda sürecine; oylama usûlünden, askerî müdahaleyi gerçekleştirenlerin öngördükleri çıkış garantilerine kadar her yönüyle anayasa esaslı sakatlıklarla malûldür ve bu baskıcı tavır biçimsel bir meşruiyete bile izin vermemektedir. S. Selçuk, "Biçimsel Meşruluk ve 1982 Anayasası," Kısıtlı Demokrasi Sancılı Hukuk. İstanbul: Truva, 2009, s. 42-43.

12- Kapsamlı 1995 ve 2001 değişiklikleri incelendiğinde fark edilecektir ki; her ikisinde de, yasama organı içinde geniş bir tartışma zemini yakalanmıştır. 1995 Değişiklik teklifini, DYP, ANAP ve CHP milletvekillerinin yer aldığı 301 milletvekili imzalamıştır. Görüşme ve müzakere sürecinde RP, laiklik konusundaki itirazları nedeniyle tüm pakete karşı çıkmış; küçük parti konumundaki DSP ve MHP, bazı çekincelerine rağmen değişikliği desteklemiştir. 2001 değişiklikleri ise AB ile yoğunlaşan ilişkilerin etkisiyle gündeme gelmiştir. Bu en kapsamlı anayasa değişikliği sürecinde TBMM'de bir anlaşma zemini bulmak üzere, grubu bulunan bütün siyasi partilerin 2 milletvekili ile temsil edildiği "Partiler Arası Uyum Komisyonu" nu kurulmuştur. Bu Komisyonun hazırladığı değişiklik metni, koalisyondaki iktidar partilerinin (DSP-MHP-ANAP) öncülüğünde imzaya açılmış ve süreç 288 milletvekilinin imzasıyla başlatılmıştır. E. Özbudun ve Ö. F. Gençkaya, Türkiye'de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı Politikası. İstanbul: Doğan Egmont, 2010, s.42, 56.

13- Anayasadan yakınan bütün siyasî partiler, iktidar olduklarında çeşitli nedenlerle muhalefetteki çizgilerinden vazgeçme eğilimi göstermiştir. Türkiye açısından bu nedenleri, içsel ve dışsal nedenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Partilerin söylemlerinde samimi olmamaları, partisel tutarlılığı sağlayamamaları ya da sayısal güçsüzlük içine düşmeleri içsel; terör, kamuoyunun hazır olmaması, ekonomik dalgalanmalar, çatışma kültürünün derinleşmesi gibi etmenler ise dışsal nedenler olarak değerlendirilebilir.

14- 5982 SK teklifi sonradan katılanlarla birlikte tümü AKP'li 291 milletvekili tarafından imzalanmıştır http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/dönem23/yil01/ss497 pdf. E.T.: 03.08.2010.

15- 1961 Anayasa hazırlanma sürecine DP'nin sokulmaması, parti seçmeni üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve partinin ardılı konumundaki AP'nin "hayır" kampanyası etkili olmuştur. Böylece, DP'nin 1960 öncesinde çok güçlü olduğu 11 ilde anayasayı reddeden bir irade belirmiş ve 1961 AY, ülke genelinde ancak geçerli oyların %61,7 sinin kabul oyuyla yürürlüğe girebilmiştir. M. Erdoğan, Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset. 3. baskı, Ankara: Liberte, 2001, s.79.